

યુવાનોમાં રાષ્ટ્રીય ચેતનાનું બળ: સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલની દ્રષ્ટિએ

ડૉ. કલ્પનાબેન ત્રિવેદી

એસોસિએટ પ્રોફેસર

ગુજરાતી વિભાગ

સી. બી. પટેલ આર્ટ્સ કોલેજ, નડીઆદ

પ્રસ્તાવના

ભારતના સ્વતંત્રતા આંદોલનમાં સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલનું સ્થાન અડગ નેતૃત્વ, દૃઢ રાષ્ટ્રીય ભાવના અને અખંડ ભારતના સ્વપ્ન માટે સમર્પિત વ્યક્તિત્વ તરીકે વિશિષ્ટ છે. સરદાર પટેલ માનતા કે કોઈપણ રાષ્ટ્રની સાચી શક્તિ તેની યુવા પેઢી હોય છે. જો યુવાનોમાં રાષ્ટ્રીય ચેતના મજબૂત હશે, તો દેશ કોઈપણ સંકટ સામે અડગ રહી શકશે. ભારતનું ભવિષ્ય તેના યુવાનોના વિચાર વર્તન અને મૂલ્યો પર આધારિત છે. યુવાનોમાં જો રાષ્ટ્રીય ચેતના જીવંત હશે તો રાષ્ટ્ર આત્મનિર્ભર અને મજબૂત બનશે. રાષ્ટ્રીય ચેતના માત્ર દેશ પ્રેમની લાગણી નથી પરંતુ રાષ્ટ્ર પ્રત્યેની જવાબદારી નો સજીવ અનુભવ છે. આ અનુભવને ઘડવામાં સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલના વિચારો અદ્વિતીય માર્ગદર્શન આપે છે.

• વિષયની ભૂમિકા (Introduction)

રાષ્ટ્રીય ચેતના એ માત્ર દેશપ્રેમની લાગણી નથી, પરંતુ રાષ્ટ્ર પ્રત્યેની જવાબદારીનો જીવંત અનુભવ છે. યુવાનો જ્યારે પોતાના વિચાર, વર્તન અને કાર્યમાં રાષ્ટ્રહિતને કેન્દ્રમાં રાખે છે, ત્યારે સાચી રાષ્ટ્રીય ચેતનાનો અનુભવ થાય છે. સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ જેવા દ્રષ્ટા નેતાઓએ યુવાનોને આ અનુભવ તરફ દોરી જવા માટે સ્પષ્ટ વિચારધારા આપી હતી. ભારતના સ્વતંત્રતા આંદોલનમાં સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલનું સ્થાન અડગ નેતૃત્વ, દૃઢ રાષ્ટ્રીય ભાવના અને અખંડ ભારતના સ્વપ્ન માટે સમર્પિત વ્યક્તિત્વ તરીકે વિશિષ્ટ છે. સરદાર પટેલ માનતા કે કોઈપણ રાષ્ટ્રની સાચી શક્તિ તેની યુવા પેઢી હોય છે. જો યુવાનોમાં રાષ્ટ્રીય ચેતના મજબૂત હશે તો દેશ કોઈ પણ સંકટ સામે અડગ રહી શકશે. રાષ્ટ્રનું નિર્માણ ભાષણોથી નહીં પરંતુ ચરિત્ર અને કર્મથી થાય છે તેમણે કહ્યું હતું કે-

“રાષ્ટ્રની સેવા કરવા માટે મજબૂત ઈચ્છા શક્તિ અને નિષ્ઠા જરૂરી છે”. યુવાનો જ્યારે આ ભાવનાને પોતાના જીવનમાં ઉતારે છે ત્યારે રાષ્ટ્રીય ચેતના વિચાર રૂપે નહીં પરંતુ અનુભવ રૂપે વિકસે છે. સરદાર પટેલના વિચારોમાં યુવા શક્તિનું મહત્વ વિશેષ છે. માનતા કે જો યુવાનોમાં શિસ્ત આત્મસંયમ અને ફરજ ભાવ વિકસે તો રાષ્ટ્ર કોઈ પણ પડકાર સામે અડગ રહી શકે. તેમના મતે સાચો દેશ પ્રેમ એ નારા નહીં પરંતુ નિયમ પાલન, ઈમાનદારી અને પરિશ્રમમાં વ્યક્ત થાય છે. રાષ્ટ્રીય એકતા સરદાર પટેલના વિચારનું મુખ્ય કેન્દ્ર બિંદુ હતું. તેમણે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહ્યું હતું—“એકતા વિના સ્વતંત્રતા અર્થહીન છે”.

રજવાડાઓના વિલીનીકરણ દ્વારા તેમણે અખંડ ભારતનું સ્વપ્ન સાકાર કર્યું. આમાંથી યુવાનો માટે સ્પષ્ટ સંદેશ મળે છે કે જાતિ ધર્મ ભાષા કે પ્રદેશના ભેદથી ઉપર ઊઠીને હું ભારતીય છું એવો ગર્વ અનુભવવો એ જ સાચી રાષ્ટ્રીય ચેતના છે. સરદાર પટેલ શિસ્તને રાષ્ટ્રીય ચેતના નું મૂળ માનતા. એવું કહેતા –“શિસ્ત વિના સ્વતંત્રતા ટકી શકતી નથી” યુવાનો જો સમય પાલન, નિયમ પાલન અને જવાબદારીને પોતાના જીવનનો ભાગ બનાવે તો રાષ્ટ્ર પ્રત્યેની નિષ્ઠા આપોઆપ અનુભવમાં ફેરવાય છે. સાહસ અને નિર્ભયતા પણ સરદાર પટેલના વિચારોના મહત્વપૂર્ણ તત્ત્વો છે. તેઓ માનતા કે ડરથી મુક્ત યુવા જ રાષ્ટ્રહિતમાં સાચાં નિર્ણયો લઈ શકે.”નબળાઈ રાષ્ટ્રનો સૌથી મોટો શત્રુ છે”-આ વિચાર યુવાનોને આંતરિક બળ આપતો સંદેશ છે.

• સરદાર પટેલ અને યુવા શક્તિનો વિચાર

સરદાર પટેલ માનતા કે

“રાષ્ટ્રનું ભવિષ્ય યુવાનોના સ્વભાવ અને સંકલ્પ પર નિર્ભર છે.” તેમના મતે યુવાનોમાં

- દ્રઢ ચરિત્ર
- શિસ્ત
- આત્મવિશ્વાસ
- અને ફરજભાવ હોય તો રાષ્ટ્રીય ચેતના અનુભવરૂપ બને છે.

તેમણે યુવાનોને નબળા ભાવનાવાદથી દૂર રહી કાર્યશીલ રાષ્ટ્રપ્રેમ અપનાવવાનો સંદેશ આપ્યો. સરદાર પટેલ માનતા કે “રાષ્ટ્રનું ભવિષ્ય યુવાનોના સ્વભાવ અને સંકલ્પ પર નિર્ભર છે.”

તેમના મતે આજના સમયમાં જ્યારે યુવાનો અનેક ભ્રમ, ભૌતિકવાદ અને સ્વાર્થના દબાણમાં જીવે છે ત્યારે સરદાર પટેલના વિચારો વધુ પ્રાસંગિક બની જાય છે રાષ્ટ્રીય ચેતનાનો અનુભવ આજના યુવાનો માટે સ્વચ્છતા અભિયાન, મતદાન, સામાજિક સેવા ડીઝિટલ જવાબદારી અને સંવૈધાનિક મૂલ્યોના સન્માન દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકે છે.

• એકતા અને અખંડિતતા : રાષ્ટ્રીય ચેતનાનો મૂળ આધાર

સરદાર પટેલના વિચારોમાં રાષ્ટ્રીય એકતા સૌથી મહત્ત્વપૂર્ણ તત્ત્વ હતું.

રજવાડાઓના વિલીનીકરણ દ્વારા તેમણે સાબિત કર્યું કે:

- વિભાજન રાષ્ટ્રને નબળું બનાવે છે
- એકતા રાષ્ટ્રને શક્તિશાળી બનાવે છે

યુવાનો માટે આ વિચારનો અનુભવ એટલે — જાતિ, ભાષા, ધર્મ અને પ્રદેશથી ઉપર ઊઠીને “હું ભારતીય છું” એવો ગર્વ. એકતાનું મહત્ત્વ સરદાર પટેલના વિચારોનું કેન્દ્રબિંદુ હતું, તેમણે જણાવ્યું હતું કે ભારતની વિવિધતા તેની કમજોરી નહીં પરંતુ શક્તિ છે. યુવાનોની જાતિ, ધર્મ, ભાષા કે પ્રાંતના ભેદભાવથી ઉપર ઊઠીને રાષ્ટ્રીય એકતાનું પ્રતીક બનવા તેમણે પ્રેરણા આપી રજવાડોના વિલીનીકરણ દ્વારા તેમના વિચારને વ્યવહારમાં સાકાર કર્યો. યુવાનોમાં સાહસ અને નિર્ણય ક્ષમતાની રાષ્ટ્રીય ચેતના આધાર સ્તંભ માનતા તેઓ માનતા કે ડરથી મુક્ત યુવા જ સાચો દેશ સેવક બની શકે. અડગ સંકલ્પ અને સત્યનિષ્ઠા દ્વારા જ રાષ્ટ્રના હિતમાં કઠોર નિર્ણય લેવાય આ તેમનો સ્પષ્ટ સંદેશ હતો.

રાષ્ટ્રીય ચેતના એ માત્ર દેશ પ્રેમની લાગણી નથી પરંતુ રાષ્ટ્ર પ્રત્યેની જવાબદારીનો જીવંત અનુભવ છે. યુવાનો જ્યારે પોતાના વિચાર, વર્તન અને કાર્યમાં રાષ્ટ્રહિતને કેન્દ્રમાં રાખે છે ત્યારે સાચી રાષ્ટ્રીય ચેતનાનો અનુભવ થાય છે. સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ જેવા દ્રષ્ટાએ નેતા અને યુવાનોને આ તરફ દોરી જવા માટે સ્પષ્ટ વિચારધારા આપી હતી.

સરદાર પટેલના વિચારો માટે રાષ્ટ્રીય એકતા સૌથી મહત્વપૂર્ણ છે. રજવાડાના વિલીનીકરણ દ્વારા તેમણે સાબિત કર્યું કે વિભાજન રાષ્ટ્રને નબળું બનાવે છે. એકતા રાષ્ટ્રને શક્તિશાળી બનાવે છે. યુવાનો માટે આ વિચારનો અનુભવ એટલે જાતિ, ભાષા, ધર્મ અને પ્રદેશથી ઉપર ઊઠીને” હું ભારતીય છું” એવો ગર્વ અનુભવવો એ જ રાષ્ટ્રીય ચેતના છે.

યુવાનો રાષ્ટ્રની ઉર્જા, સર્જનાત્મકતા અને પરિવર્તનની શક્તિ છે. ઇતિહાસ સાક્ષી છે કે સ્વતંત્રતા આંદોલનથી લઈને આજ સુધી યુવાનોએ રાષ્ટ્ર નિર્માણમાં આગેવાની લીધી છે. જો યુવાનોમાં રાષ્ટ્રીય ચેતના મજબૂત હોય તો સામાજિક, આર્થિક અને સાંસ્કૃતિક વિકાસ ઝડપી બને છે. રાષ્ટ્રીય ચેતનાનું બળ ત્યારે જ દેખાય છે જ્યારે તે વિચારથી આગળ વધીને કર્મમાં પરિવર્તિત થાય દા.ત. નિયમોનું પાલન ઈમાનદારી પૂર્વક કરવું, અભ્યાસ અને કામ સમાજસેવામાં સક્રિય ભાગ રાષ્ટ્રહિતમાં જવાબદાર નિર્ણય આ બધું યુવાનોમાં રાષ્ટ્રીય ચેતનાનું જીવંત સ્વરૂપ છે.

યુવાનોમાં રાષ્ટ્રીય ચેતનાનું બળ શિસ્ત અને ફરજના ભાવ દ્વારા પ્રગટ થાય છે સમય પાલન, નિયમ પાલન અને જવાબદારી પૂર્ણ વર્તન રાષ્ટ્રપ્રેમનાં મૂળતત્વો છે. સ્વતંત્રતા સાથે ફરજની સમજ વિકસે ત્યારે જ રાષ્ટ્રીય ચેતના સ્થાયી બને છે. રાષ્ટ્રીય ચેતનાનું બળ માત્ર બાહ્ય કાર્યમાં નહીં પરંતુ આંતરિક ચરિત્રમાં વસે છે. સત્ય, અહિંસા, સહનશીલતા, પરસ્પર સન્માન અને ન્યાય જેવાં મૂલ્યો યુવાનોને સાચા રાષ્ટ્ર સેવક બનાવે છે

રાષ્ટ્રીય ચેતના માત્ર દેશ પ્રેમની લાગણી નથી પરંતુ રાષ્ટ્ર પ્રત્યેની જવાબદારી અને સક્રિય ભાગીદારીનો અનુભવ છે. યુવાનોમાં રાષ્ટ્રીય ચેતનાનું બળ ત્યારે દેખાય છે જ્યારે તેઓ પોતાના વિચાર, વર્તન અને કર્મમાં રાષ્ટ્રહિતને પ્રાથમિક સ્થાન આપે છે. યુવાનોમાં સૌથી મોટી શક્તિ છે તેમની ઉર્જા, ઉત્સાહ અને નવી દ્રષ્ટિ જે રાષ્ટ્રના વિકાસને ગતિ આપે છે સ્વતંત્રતા આંદોલનથી લઈને આજ સુધી યુવાનોની ભૂમિકા મહત્વપૂર્ણ રહી છે. રાષ્ટ્રીય ચેતનાથી પ્રેરિત યુવાનો સમાજ અને દેશ માટે સકારાત્મક પરિવર્તન લાવી શકે છે. રાષ્ટ્રીય ચેતનાનું સાચું સ્વરૂપ કર્મમાં વ્યક્ત થાય છે.

- રાષ્ટ્રીય ચેતના : વિચારથી અનુભવ તરફ

સરદાર પટેલ માટે રાષ્ટ્રીય ચેતના માત્ર વિચાર નહોતો, પરંતુ અનુભવની પ્રક્રિયા હતી.

યુવાનો જ્યારે

- સામાજિક સેવા કરે
- દેશના કાયદા અને સંવિધાનનું માન રાખે
- રાષ્ટ્રીય એકતાને પોતાનું ધ્યેય બનાવે

ત્યારે તેઓ રાષ્ટ્રને અનુભવે છે, માત્ર વાંચતા કે બોલતા નથી.યુવાનોમાં રાષ્ટ્રીય ચેતનાનું બળ રાષ્ટ્રના ઉજવળ ભવિષ્યની ચાવી છે જ્યારે યુવાનો રાષ્ટ્રને માત્ર વારસો નહીં પરંતુ પોતાની જવાબદારી માને છે ત્યારે રાષ્ટ્રીય ચેતના અનુભવરૂપ બને છે આવા યુવાનો ભારતને એકતા શક્તિ અને પ્રગતિના માર્ગે આગળ લઈ જાય છે.

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ, જેમને ‘લોખંડી પુરુષ’ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, તેમના મતે યુવાનો રાષ્ટ્રનું સૌથી મોટું બળ છે. તેઓ માનતા હતા કે યુવાનોમાં રાષ્ટ્રીય ચેતના જાગૃત કરવાથી જ દેશની એકતા, અખંડિતતા અને વિકાસ શક્ય છે. સરદાર પટેલે પોતાના જીવનમાં યુવાનોને હંમેશા રાષ્ટ્ર નિર્માણ માટે પ્રેરિત કર્યા અને તેમનામાં ચારિત્ર્ય નિર્માણ, દેશભક્તિ અને એકતાની ભાવના જગાવવા પર ભાર મૂક્યો.

સરદાર પટેલના વિચારોમાં યુવાનોનું સ્થાન કેન્દ્રીય હતું:

- ચારિત્ર્ય નિર્માણ અને હિંમત: તેમણે કહ્યું હતું કે ચારિત્ર્ય બાંધવાના બે માર્ગ છે – અત્યાચારનો સામનો કરવાની તાકાત વિકસાવવી અને તેનાથી ઉઠ્ઠવતી કઠિનાઈઓ સહન કરવી, જેથી હિંમત અને જાગૃતિ આવે. આ વિચાર યુવાનોને અન્યાય સામે ઊભા રહેવા પ્રેરે છે.
- એકતા અને દેશપ્રેમ: તેમણે યુવાનોને સંબોધતાં કહ્યું, “જાતિ અને સંપ્રદાયના ભેદભાવ આપણને અટકાવવા ન જોઈએ. આપણે બધા ભારતના પુત્ર-પુત્રીઓ છીએ. આપણે બધાએ પોતાના દેશને પ્રેમ કરવો જોઈએ અને પરસ્પર પ્રેમ અને સહાયથી આપણું ભાવિ બાંધવું જોઈએ.” આ વાત રાષ્ટ્રીય એકતાના મહત્વને રેખાંકિત કરે છે.

• રાષ્ટ્રીય શાળાઓ દ્વારા પ્રેરણા: સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામ દરમિયાન સરદારે ગુજરાતમાં રાષ્ટ્રીય શાળાઓ સ્થાપી વિદ્યાર્થીઓ (યુવાનો)માં રાષ્ટ્રીય ભાવનાનું સિંચન કર્યું. આ શાળાઓમાં હજારો વિદ્યાર્થીઓએ દેશભક્તિનું શિક્ષણ લીધું.

સરદાર માનતા હતા કે યુવાનોની ઊર્જા અને જુસ્સો રાષ્ટ્રને મજબૂત બનાવે છે. તેમણે યુવાનોને અન્યાય સામે લડવા, દેશ માટે ત્યાગ કરવા અને એકતાની ભાવના અપનાવવા પ્રોત્સાહિત કર્યાં. આજે પણ તેમના વિચારો યુવાનોને વિકસિત ભારત બનાવવા પ્રેરે છે – જેમ કે રાષ્ટ્રીય એકતા દિવસ અને યુનિટી માર્ચ જેવા કાર્યક્રમોમાં યુવાનોની ભાગીદારી. સરદાર પટેલની દૃષ્ટિએ, યુવાનોમાં રાષ્ટ્રીય ચેતનાનું બળ ત્યારે જ મજબૂત બને જ્યારે તેઓ દેશને પોતાનું માને, એકતામાં વિશ્વાસ રાખે અને રાષ્ટ્ર નિર્માણમાં સક્રિય યોગદાન આપે. આ વિચારો આજે પણ પ્રસ્તુત છે અને યુવા પેઢીને માર્ગદર્શન આપે છે.

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલે પોતાના જીવનમાં અનેક પ્રસંગોએ યુવાનોને સંબોધિત કર્યાં હતા. તેઓ યુવાનોને રાષ્ટ્રનું ભવિષ્ય માનતા હતા અને તેમને દેશભક્તિ, એકતા, ચારિત્ર્ય નિર્માણ અને અન્યાય સામે લડવાની પ્રેરણા આપતા. તેમના પ્રવચનો મુખ્યત્વે સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામ દરમિયાનના ભાષણો, વિદ્યાર્થીઓને સંબોધન અને રાષ્ટ્રીય શાળાઓના સ્થાપન દ્વારા વ્યક્ત થયાં હતા.

• “યુવાનો દેશનું ભવિષ્ય છે, તેઓએ દેશને પોતાનો માનીને રાષ્ટ્ર નિર્માણમાં સક્રિય યોગદાન આપવું જોઈએ.”

• તેમણે યુવાનોને કહ્યું કે અન્યાય સામે લડવું અને દેશ માટે ત્યાગ કરવો એ જ સાચી દેશભક્તિ છે.

આજના યુવાનો અને સરદાર પટેલની પ્રાસંગિકતા

આજના યુગમાં :વ્યક્તિગત સ્વાર્થ,ભૌતિકવાદ અને સામાજિક વિખૂટાપણું વધે છે. આવા સમયમાં સરદાર પટેલના વિચારો યુવાનોને યાદ અપાવે છે કે:રાષ્ટ્ર પહેલાં — વ્યક્તિ પછી.રાષ્ટ્રીય ચેતનાનો અનુભવ ત્યારે જ થાય છે જ્યારે યુવાનો સમાજ અને દેશ માટે જવાબદાર બને.

આધુનિક સંદર્ભમાં રાષ્ટ્રીય ચેતના અને આજના યુગના પડકારો:

- સ્વચ્છતા અને પર્યાવરણ સંરક્ષણ
- ડિજિટલ જવાબદારી
- સ્વદેશી અને આત્મનિર્ભરતાનો ભાવ
- આજના સમયમાં યુવાનો સામે અનેક પડકારો છે:
- ભૌતિકવાદ અને આત્મકેન્દ્રિતતા
- સોશિયલ મીડિયા દ્વારા ભ્રમ
- રાષ્ટ્રીય મૂલ્યો પ્રત્યે ઉદાસીનતા

આ પડકારો સામે રાષ્ટ્રીય ચેતનાનું બળ જ યુવાનોને સાચી દિશા આપે છે. શિક્ષણ અને રાષ્ટ્રીય ચેતના

- શિક્ષણ રાષ્ટ્રીય ચેતનાનું પાયાનું સાધન છે. મૂલ્યઆધારિત શિક્ષણ, ઇતિહાસની સાચી સમજ અને સંવિધાનિક જાગૃતિ યુવાનોમાં રાષ્ટ્રીય ચેતનાનું બળ વિકસાવે છે.
- ઉપસંહાર: યુવાનોમાં રાષ્ટ્રીય ચેતનાનું બળ રાષ્ટ્રના ઉજ્જવળ ભવિષ્યની યાવી છે. જ્યારે યુવાનો રાષ્ટ્રને માત્ર વારસો નહીં, પરંતુ પોતાની જવાબદારી માને છે, ત્યારે રાષ્ટ્રીય ચેતના અનુભવરૂપ બને છે. આવા જ યુવાનો ભારતને એકતા, શક્તિ અને પ્રગતિના માર્ગે આગળ લઈ જાય છે.

- સંદર્ભ સૂચિ

1. સરદાર પટેલ: એક સમર્પિત જીવન (લેખક: રાજમોહન ગાંધીનું ગુજરાતી અનુવાદ)

- સરદારના જીવન અને યુવાનોને પ્રેરિત કરતા વિચારોની વિગતવાર વાત કરે છે.

2. સરદાર: સાચો માણસ, સાચી વાત (લેખક: ઉર્વીશ કોઠારી)

- સરદારના અંગત જીવન, પ્રવચનો અને રાષ્ટ્રીય વિચારોના પ્રસંગોનું વર્ણન. યુવાનો માટે

પ્રેરણાદાયી.

3. સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ (લેખક: દીપક ચિન્નિસ અથવા અન્ય ગુજરાતી જીવનચરિત્ર)

- માતૃભારતી જેવા પ્લેટફોર્મ પર ઉપલબ્ધ. યુવાનો અને રાષ્ટ્રીય ચેતના વિશેના વિચારોનો

સમાવેશ.

4. સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલની ચિંતન કણિકાઓ (સંપાદક: ડૉ. રમેશ એમ. ત્રિવેદી)

- સરદારના પ્રવચનો અને વિચારોનો સંગ્રહ, જેમાં યુવાનોને ઉદ્દેશેલા ભાગો છે.

SHABDBRAHM